

to T. Shevchenko. Kobsar's creation is considered by D. Dontsov in context of the world literature. Besides, peculiarities of interpretation T. Shevchenko's figure and debatable questions in D. Dontsov's opinion journalism are defined (thesis about lack of humor, satire and sarcasm in T. Shevchenko's works, rather free usage of facts and inaccuracy in quotation of I. Franko works, in names of T. Shevchenko's novels and critical essays about him). One of the aspects of T. Shevchenko's person reception is examination of D. Dontsov's attitude to Ukrainian film „Taras Shevchenko”, contrasting of Ukrainian and American cinema, displeasure with actors' play, even famous, criticism about absence of individuality in representation of T. Shevchenko's life drama. In the article peculiarities of D. Dontsov's reception of T. Shevchenko's person and creativity are determined, depending on his outlook and regarding the evolution of critic's views and its reasons.

Key words: nation, problem, outlook, symbol, article.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Бровко О. О.

УДК 821.161.2.08

Т. М. Шарова

**ГЕРОЇ ТВОРУ К. ГОРДІЄНКА „ПОВІСТЬ ПРО КОМУНУ”
В КОНТЕКСТІ ПОДВІЙНОГО СТАНДАРТУ МОРАЛІ**

Творчість К. Гордієнка в 30-х рр. ХХ ст. була не тільки змістовною і цікавою, а й відтворювала погляди письменника на сучасну йому сільську дійсність. Пізніше його твори майже повністю відображали історію українського села. Грандіозні події, пов'язані з соціалістичним будівництвом, з перетворенням села в колгоспне господарювання, опір ліквідованого як клас куркульства, не менш драматичні психологічні зрушення „на лінії серця” – все це не могло залишитись поза увагою письменника. Кость Гордієнко ставав активним учасником цих подій. Він не просто їх зображував, він чітко визначав своє місце в протиборстві сил. Ці процеси супроводжувалися гострою боротьбою, основа якої – класова, оскільки куркульство, як клас, не збиралося здавати своїх позицій і чинило опір.

30-ті рр. ХХ ст. стали значним, результативним етапом в ідейно-художньому становленні К. Гордієнка. Вся його увага в цей час зосереджена на соціальних процесах, що здійснювалися в українському селі: колективізація, боротьба з куркульством, становлення нової

колективістської психології трудового селянства, нелегке прощання з власницькими пережитками. Доречним з цього погляду є розгляд у творах митця контексту подвійного стандарту моралі. Цікавими в даному ракурсі є твори К. Гордієнка „Зерна”, „Сім'я Остапа Тура”, „Повість про комуну”, „Зимова повість”, „Славгород”, які досліджувалися визначними критиками: В. Брюховецьким, Г. Гельфандбейном, Ю. Герасименком, І. Голубничим, О. Зінченко, Л. Ладановим, К. Козубом, І. Масловим, Л. Новиченком. Слід зазначити, що художня проза К. Гордієнка ще не була предметом системних досліджень в українському літературознавстві, а серед невеликої кількості розвідок учених, які звертались до вивчення художньої організації його творів слід назвати праці О. Зінченко, В. Романовського, Л. Смілянського, В. П'янкова, О. Ющенко та ін.

Л. Смілянський у науковому дослідженні про К. Гордієнка зауважує: „Емпіричне нагромадження окремих життєвих фактів, надмірно перегушених, крайніх, зовсім відірваних від усїєї сукупності і цільності реального життя, ігнорування чи нерозуміння письменником провідних тенденцій реальної дійсності, природно, привело його до нехай і нав'язного чи запозиченого натуралізму. Це визначило не тільки характер усїєї сукупності деталей у художньому творі, але, і, найголовніше, людські образи, їх добір і зміст” [4, с. 397].

Вартими є уваги такі образи творів К. Гордієнка: Корчмар Альоша, його жінка Оксана, напівлюмпени Спирька, Гнида, Мефодій („Харчевня „Розвага друзів”), молодь: Серж, Поль, Жан („Ніч”), повія Тамара („Діти”), різні окремі особи, що тільки згадуються у творах письменника, – все це прості звичайні люди, що несуть на собі і після революції тягар брудних звичок, або отримали їх у спадок. Деякі з цих героїв дегенерують, інші не знають меж своїм пристрастям, деякі виявляють нелюдську жорстокість, і всі вони знаходяться під владою тяжкого настрою чи гнітючого передчуття. Всі вони – люди дуже обмежених інтересів, що вимагають задоволення тільки низьких своїх інстинктів чи звичок – хтивості, алкоголізму, зажерливості.

Особливе місце в творчому доробку письменника належить повісті, яка має назву „Повість про комуну”. Повість складається з окремих нарисів-розповідей, названих, як правило, по іменах тих, хто розповідає про себе: Ладька, Антоніна, Нечипор, Атаська, Трандара та ін. Манера письменника відрізняється винятковою конкретністю наочного бачення, докладним показом подій і відносин, ситуацій, вчинків і дум персонажів. У нарисових повістях автор вперше звертається до прийому або стильової манери оповіді. Це мова героя, який виступає розповідачем, – зі всією її характерністю, з живописними подробицями, часто навіть діалектизмами. Автором такий прийом використовується виключно майстерно. „Оце тобі, – розповідає про свою наймитську долю Севрюков Ладька, – було каже, на вечір п'ять мичок, засмаг і змотай на тальку. – Сідаю прясти, повну шпульку на пряла, змотуєш на тальку, раз

зірвався кінець, знайти не можна. А Марта зачула, що в хаті тихо, прокинулась. – Що ти, кричить, не розумієш, що ти робиш? – Боже, думаю, дай мені цей кінець знайти. Гашу я світло, молюся. Бо коли побачить Севрючка, що сплутана пряжа, на голові мені поб'є" [3, с. 47].

„Повість про комуну" К. Гордієнка оригінально збудована з монологів-розповідей кількох комунарів. Це давало можливість прозаїку показати, якими різними були шляхи селян до комуні, до того ж К. Гордієнкові важливо було надати слово самим селянам, які б розказали про свою долю, засвідчуючи при цьому радість визволеної праці.

Кожен нарис, як правило, висловлює чи не повністю шлях героя до сьогодняшнього дня, часто – починаючи з раннього дитинства, тим паче, що для дітей бідняків праця починалася дуже рано. Передісторія героїв подається детально. Увага автора, як правило, зосереджується на викритті нелюдської куркульської експлуатації, знущанні і самоправстві господарів. За допомогою побутових подробиць письменник реально відтворює ту експлуатацію, яку на собі випробував хлопчисько Павло Севрюк („Повість про комуну"). „Дайте мені свого сина, – говорить Севрюк матері Павла, – він у мене пастиме дві корови" [3, с. 3 – 4]. Коли вигнали корів, виявилось, що їх дванадцять, а на інший день до них додали і свиней. „Коли зацвіли дерева, Марта й каже: вижени Любко, гусаків на пашу... до сотні гусенят" [3, с. 5 – 6].

Соціальна зіркість оповідача приводить його до точного художнього розкриття багатогранності форм експлуатації і пригноблення в старому селі. Разом з непосильною працею кулаки, багаті гнітять людську особу винятковою скупістю; буквально „підніжний корм" часто служив наймиту Павлу: „... у петрівку огірки, цибуля, а в спасівку яблука харч мій" [3, с. 5]. При цьому герой (він же – розповідач) не без гіркої іронії говорить, що відношення господаря залежало від того, як була доглянута худоба: „Приганяє худину, Севрюк боки розглядає: не напаслася худина, то й ти сьогодні не будеш їсти..." [3, с. 5]; „У жнива легше стало, вже скрізь є трава, боки в худоби сповніли, тоді Севрюк лагідніший став" [3, с. 5 – 6].

Не збиваючись на плоскому натуралізмі, К. Гордієнко в „Повісті про комуну" дуже детально простежує цілі календарні цикли в буднях пастуха-наймита. Щоб показати тяжкість його положення, автор досить часто зосереджується на визначенні фізичного стану, на конкретизації самопочуття: „Увечері приганяє додому, вже і на юшку полювання не бере. Щемлять потріскані ноги, набрякли від натомі. Вранці встаєш, все тіло ломить. Правою рукою не повернеш" [3, с. 5]. „Наносиш води, ідеш січку різати. Колесо велике, ледве тягнеш, аж руки мліють, ноги тремтять, спину ломить, в голові гуде" [3, с. 16].

Автор підкреслює не просто типовість, а повсякденність пригнобленого положення наймита. Одним із засобів, які вказують на нескінченність, повторюваність пригноблення, стає зображення його

своєрідної „календарної” послідовності, при цьому тимчасові позначення беруться з народного господарського циклу і у властивих для села поняттях: „у петрівку, „в спасівку”, „у жнива”, „як випав перший сніг”. Проміжки, на які структурно розділяється сюжетний час, не змінюють суть справи, а служать формою прояву того гніту, під тиском якого виявляється експлуатована людина.

У сукупності відносин наймита з господарем промальовувався в „Повісті про комуну” і тип глитає післяреволюційного часу. При всіх подробицях розповіді письменник завжди пам’ятає про узагальнення, про необхідність авторської оцінки подій, про висновки. Найперше, що він прагне показати зі всією наочністю, – це факт виключно важкої праці наймитів, щоденного їх фізичного перенапруження. Звідси і відбувається тимчасове ущільнення, про яке розповідається як постфактум. „Пасеш худину, осінь, сльота, полотно рідке на тобі, трусишся, кістки холодніють, посинів увішай, мов бузинова ягода... Дав би хоч яку данину. Увечері коноплі мни ногами, або з проса, ячменю, кутю товчи собі на обід” [3, с. 11].

Читач неодноразово стає очевидцем того, як у героя формується відношення, дозріває думка, що підказала конкретними обставинами: „Краще б, – думаю, – мене сніги замели, ніж іти до тебе” [3, с. 9]. Це – Павло напередодні одного з вимушених повернень до свого господаря. Такими ж настроями пронизуються наймички Ладька і Марта, не дивлячись на те, що їх „і за рідню мали”.

Досконально розібравшись в тому, як в суто побутовій сфері народжується „соціальна емоція”, автор на цьому не зупиняється, він передбачає і подальші дії, що підказувалися буттям, в розвитку свідомості людей: перехід від буденного, багато в чому стихійного і пасивного незадоволення до опору обставинам, до організованої протидії, до розуміння сили в колективі. При цьому важливо мати на увазі і ту конкретну ситуацію, згідно якої від активної протидії злу Павла утримує опір, що склався в Словенщині, згідно розподілу сил: „Заявляти? Голова Всеробітзевлісу, Заблуда, гуляє з дочками Севрюка... Кому скажеш? Голова сільради пиячить разом з ним... Радій вже, що живий...” [3, с. 13].

Сама по собі виникає тут паралель з романом А. Головка „Бур’ян”, з Обуховкою, де також під прикриттям „народовладдя” панувала група кулаків і підкулачників: „А влада в Обуховці – спить. Втім, ні, це спить сільрада із замкнутою з ранку до ночі дверима. А голова з ранку до ночі п’є, не протверезуючись, з компанією та морди б’є селянам, як урядник колись, а його підручним – повне роздолля. До яких же пір це буде?” [1, с. 647].

Будучи поширеною, ця ситуація, як бачимо, потрапила у поле зору багатьох письменників. Проти цього такого несправедливого соціального зла література повставала зі всією рішучістю. Таким чином, класове протиборство бідного селянства з колишніми господарями – ось про що

розповідає „Повість про комуну”. Твір дає всю передісторію питання, а потім веде героїв в нове життя, яке тільки налагоджується, тільки починає зав’язуватися в комуні. Труднощів тут безодня – від матеріальних до суто психологічних, оскільки, як відомо, „наростання нових колективістичних навичок” (за Гордієнком) відбувалося ще важче, ніж становлення самого колективного господарювання. До речі, дослідження цього феномена було чи не найпершим стимулом для автора при створенні повісті, про що він також свідчить в „Лінії пера”: „Прислухаючись на селі до різних навіяних від глитая слів, а то й просто глитайських розмов про те, що з колективізацією зникне полювання й прагнення в „селянина” до „збагачення”, себто не стане стимулів для соціалістично-господарського розвитку, – все це навіяло мені думання відбити одну з форм соціалістичного господарювання – комуну, жорстоку боротьбу з глитаєм, за створення цієї комуні. Я вирішив використати господарський досвід, що є у комуні за кілька років, а головешці – показати нових, живих людей – комунарів, з новими колективістичними навичками, характерами, прагненнями” [2, с. 16].

Зрозуміло, що для цього потрібно було показати і те, з кого „походили” майбутні комунари, тобто дати передісторію українського села і найтипівіших його представників, представників всіх соціальних прошарків: наймити, бідняки, середняки, підкулачники, кулаки. Наприклад, Ладька, у „Повісті про комуну” починає розповідати про себе, згадуючи шестирічний вік, коли вона „картоплю різала по п’ятнадцять копійок на день в економії” [3, с. 45]. З дев’яти років дівчинка пішла „з батьківських рук” і з того часу якої тільки роботи, важкої, чорної, невдячної, а то і принизливої роботи не довелося їй робити. Наймит є наймит. І так день за днем: „Ідеш на полі – холодна картопля, аж поцвіте, черствий хліб, щоб менше з’їла... Орю, було, орю, коні їдять, а я вишиваю” [3, с. 46].

Знову ж таки, весь комплекс річних сільськогосподарських робіт старанно реєструє Ладька, тому що вони, ці роботи, запам’яталися своєю непосильною тяжкістю, а ще образою за власну людську гідність. Таке не забувається, за таке експлуататорам не прощають. От чому Ладька йде в комуну і з радістю переконується, що тут відкривається для неї щось абсолютно нове, небачене, перспективне. Починаючи від мисок, добротних емальованих (кожному окрема), починаючи від гігієни і кінчаючи грамотою: („вдень ми робимо, а ввечері вас вчать читати”) [3, с. 50], сільбудом, вихованням дітей, людським відношенням чоловіка до дружини і т. д. „Ідеш куди, безпечна за дітей: нагодують, доглянуть. Тепер на годину візьму до хати, мерщій назад несу. Та й діти в яслах краще бавляться. А я що, зможу їх розважити?” [3, с. 52].

Радіє душею Ладька: комунa набуває авторитету, в комуну йдуть і йдуть люди, вже у минулому – страх, що комунарів „повчатимуть”, щоб на страшному суді їх було легше відрізнити. Та і „хазяїни” тепер підлабузнюються, прагнуть втертися в довіру до комунарів, засватати за

них своїх дітей. До чого вже Севрючка була злою, а зараз і вона просить Ладьку посприяти – підшукати жениха з комунарів для дочки – „ти ж знаєш, яка вона дівчина в мене?” [3, с. 54 – 55]. А Ладька у відповідь: „Авжеж знаю, думаю собі, колися не догодила чимсь, то мокрою блузкою по пиці так і оперезала. Я й кажу хлопцям: кому засватати дівчину гарну? Яку? Севрюкову дочку. Всі сміються...” [3, с. 54 – 55]. Таким чином, в постійному навіть психологічному протиборстві здійснюються процеси творення комуні – в протиборстві комунарів із залишками експлуаторської верхівки села.

К. Гордієнко скрупульозно аналізує психологію глитая, який опинився перед небезпечністю краху, його приватновласницьких, звіриних, експлуаторських ідеалів. Починається це чи не тоді ще, коли за ініціативою Бурмака збунтувалися наймити на Славенщині і „інквізитор” Севрюк, учувши небезпеку, сам розрахував Павла до закінчення терміну: „На мене люди (люди в розумінні Севрюка – це, звичайно ж, багаті) накопуються – сам чорта держиш, через його нам не можна жити, бо вже наймит своє право встановляє” [3, с. 26].

Через усю повість проходить ідеологічна суперечка наймита з господарем; перемагає в ньому Павло Бурмак, в життєвому активі, в аргументах якого – комуні і освіта, вільна праця і гуманність. Повість закінчується розділом „Табель Севрюка”. Здобуте потім експлуатованих наймитів майно, багатство переходить до тих, хто його насправді створив. „Люди (а тепер ці люди – все трудове село) стали радіти” [3, с. 130]. Севрюк ще загрожує: „Пручається він, кидається, клацає зубами. Врешті знесилів, лежить, сопе, поводив кривавим оком. – Добре, ви мене хочете забрати, щоб я одсидів. Але прийде година, що ви одлежите. Пам’ятай, Павло!” [3, с. 131]. Але марні надії, марні погрози. Севрюкам вже не вернуться. „Слова покривджених глушили прокльони його. – За буханець хліба не будуть тобі косити, в’язати. За пачку махорки не будуть наймити робить. Не будеш з бідноти дах точити...” [3, с. 131].

Таким чином, перед читачем, проходить і доля села, яке перебудовується в комуну, і долі багатьох людей, одні з яких стоять за цю перебудову, інші – проти неї, рішуче проти. Кожен портрет по-своєму освітлює загальну тему і проблему, кожен додає щось важливе до цілої картини. Помітні тут і певні повторення, навіть самоповторення автора. Частково це можна пояснити єдністю того способу життя, який характерний був українському селу часів панування в ньому приватновласницьких законів, а потім був замінений початками соціалістичного гуртожитку.

Письменник прагнув створити реальну картину тогочасної дійсності („Повість про комуну”), яку намагався побудувати в синтетичному плані, припускаючи підпорядкування цьому і спосіб викладу, оповідання, оповідь, при якому асоціації розповідача вільно переносяться з предмету на предмет, а в загалі створюють враження

цілісності. Отже, К. Гордієнкові вдалося створити синтетичну „Повість про комуну” – яскраве, помітне, значне явище в українській радянській літературі 30-х рр. ХХ ст.

Список використаної літератури

1. Головка А. Артем Гармаш. Бур’ян / А. Головка. – М. : Вісті, 1965. – 647 с. **2. Гордієнко К. О.** Лінія пера / К. О. Гордієнко. – Харків : Література і мистецтво, 1932. – 167 с. **3. Гордієнко К. О.** Повість про комуну / К.О. Гордієнко. – К. : Література і мистецтво, 1931. – 132 с. **4. Смілянський Л.** Кость Гордієнко // Леонід Смілянський. Твори : у 4-х т. / Л. Смілянський. – К. : Дніпро, 1971. – Т. 4. – С. 393 – 422.

Шарова Т. М. Герої твору К. Гордієнка в контексті подвійного стандарту моралі

У статті подано відомості про манеру письма К. Гордієнка, яка вирізняється винятковою конкретністю наочного бачення, докладним показом подій і відносин, ситуацій, вчинків і дум персонажів. Розкрито образи головних героїв твору письменника „Повість про комуну”. Визначено специфіку творення головних образів повісті, а також подано аналіз їх світобачення та реальних умов тогочасної дійсності. Вивчено позитивні та негативні образи та подано кризь контекст, який продукує подвійний стандарт моралі кожної особистості. У науковій статті головна увага акцентується на місці та значенні літературно-художнього твору К. Гордієнка „Повість про комуну”. У статті наголошується на тому, що твір письменника є яскравим, помітним та значним явищем в українській літературі ХХ століття. У цілому творчість К. Гордієнка в 30-х рр. ХХ ст. була змістовною, цікавою і відтворювала погляди письменника на сучасну йому сільську дійсність та історію українського села.

Ключові слова: контекст, мораль, сприйняття, образ, герой.

Шарова Т. М. Герои произведения К. Гордиенко в контексте двойного стандарта морали

В статье приведены сведения о манере письма К. Гордиенко, которая отличается исключительной конкретностью наглядного видения, подробным показом событий и отношений, ситуаций, поступков и мыслей персонажей. Раскрываются образы главных героев произведения писателя „Повесть о коммуне”. Определяется специфика создания главных образов повести, а также дается их мировоззрения и реальные условия тогдашней действительности. Изучаются положительные и отрицательные образы и подаются через контекст двойного стандарта морали каждой личности. В научной статье главное внимание акцентируется на месте и значении литературно-художественного произведения К. Гордиенко „Повесть о коммуне”. В статье подчеркивается, что произведение писателя является ярким, заметным и

значительным явлением в украинской литературе XX века. В целом творчество К. Гордиенко в 30-х гг. было содержательным, интересным и воспроизводило взгляды писателя на современную ему сельскую действительность и историю украинского села.

Ключевые слова: контекст, мораль, восприятие, образ, герой.

Sharova T. M. Heroes of K. Gordienko's Literary Work in the Context of the Double Standard

This article contains details about the style of K. Gordienko's writing, which is remarkable for his excellent concrete character of subject vision, detailed display of events and relationships, situations, actions and thoughts of the characters. The article shows the main characters of the writer's work „The Novel About the Commune”. The authors determine the writer's special way in which he creates the main images of the story, and there is also revealed their worldview and the realities of contemporary world. The article studies the positive and negative images, and provides the context where the double standard of each individual is shown. The papers focus attention on the place and the meaning of K. Gordienko's literary and artistic work „The Novel About the Commune”. The writer touches on the problems of the class struggle between the poor peasants and their former owners, exposes the negative kulaks' traits and exalts the labor of a mere peasant. The article notes that the writer's work is a brilliant, outstanding and significant phenomenon in the Ukrainian literature of the twentieth century. K. Gordienko's work represents an image of mercenaries who are trying to escape from the daily backbreaking work on the rich man. The writer's fiction was subjected to the common goal, which was in showing of confrontations between peasants and kulaks. On the whole K. Gordienko's works in the 30-ies of the XXth century was informative, interesting and reproduced the views of the writer on his contemporary rural realities and history of the Ukrainian village.

Key words: context, morality, perception, image, character.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Лапко О. А.